

International Journal of Social Sciences

ISSN: 2587-2591

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.12.11>

Volume 6/3

2022 p. 226-247

RUS KİMLİĞİ BAĞLAMINDA A.S. PUŞKİN'İN YARATICILIĞINDA ÇAR I. PETRO'NUN ETKİSİ*

THE EFFECT OF TSAR PETER I ON A.S. PUSHKIN'S CREATIVITY IN THE CONTEXT OF RUSSIAN IDENTITY

İren Dilara KONGAZ**

ÖZ

19. yüzyıl Rus devleti ve toplumunda milli bilincin ivme kazanarak yükselişe geçtiği, edebiyat ve düşünce alanında ülkenin, milletin temelini neye dayanması ve geleceğinin nasıl olması hakkında çeşitli gruplaşmaların yaşandığı bir dönemdir. Söz konusu dönemde Aleksandr Sergeyeviç Puşkin politik ve toplumsal düşüncelerini yaratıcılığına yansıtan, dönemin otokrasi karşı eylemlerine şiirleri aracılığı ile destek veren, Rus kimliğinin temel unsurlarını eserlerine işleyen önemli yazarların başında gelmektedir. Rus milletinin, milli köklerine, tarihine sarılarak, Batı medeniyetinin faydalı düşüncelerini özümseyerek daha iyi bir geleceğe sahip olabileceğini düşünen yazar, otokrasinin baskıcı yönlerini eleştirerek, esarete karşı özgürlüğü savunarak, Rus toplumunu ileriye götürecek eylemlerin destekçisi olmayı ilke olarak kabul etmektedir.

18. yüzyılın ilk yarısında hüküm süren Çar I. Petro, Batı yanlısı bir tutumla gerçekleştirdiği, Rus toplumunu, devletini, sosyal yaşamını değiştiren reformları ile Rusya'yı ileriye taşıdığı için hem övülen hem de yeniliklerle halkı geçmişinden, özünden koparmakla suçlanan bir hükümdar olmuştur. Bu bağlamda Puşkin, yüzünü Batıya, ileriye dönen I.

---

* Bu makale İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Prof. Dr. Gönül Uzelli danışmanlığında 2020 yılında tamamlanan "A.S. Puşkin'in Yaratıcılığında Rus Milli Kimlik Arayışları" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Arş. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Slav Dilleri Ve Edebiyatları Bölümü, Rus Dili Ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, E-mail: iren.ayas@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9222-4807, İstanbul, Türkiye.

Petro'nun devlet ve toplum yararına yaptığı yenilikleri, savaşlar karşısında cesaretle ve vatansever duygularla kazandığı zaferleri eserlerinde olumlu bir özellik olarak yansıtırken, sınıfsal çatışmayı körükleyen, genelin yararını gözetirken esasında bireylerin yaşamlarında yıkıma neden olan kararlamalarını, eylemlerini eserleri aracılığı ile eleştirmektedir. Çalışmamızın amacı I. Petro sonrası Rus kimliğini oluşturan unsurların nasıl değişime uğradığını, sosyal ve siyasi etkilerini incelemek, söz konusu değişimleri ve etkileri Puşkin'in I. Petro'ya olan bakış açısı bağlamında eserleri üzerinden irdelemektir. Ayrıca çalışmamızda I. Petro öncesi dönemde Rus kimliğinin oluşum sürecine ve Puşkin'in otokrasiye, ülkesinin geleceğine karşı düşünceleri I. Petro imgesi aracılığı ile nasıl yansıttığına değinilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *I. Petro, Aleksandr Sergeyeviç Puşkin, Rus Kimliği.*

ABSTRACT

The 19th century was a period in which national consciousness gained momentum in the Russian state and society and various groupings were experienced in the field of literature and thought about what the foundation of the country and the nation was based on and what its future would be like. In the said period, Aleksandr Sergeyeviç Pushkin was one of the leading writers who reflected his political and social thoughts on his creativity, supported the actions against the autocracy of the period through his poems, and incorporated the basic elements of the Russian identity into his works. The author, who thinks that the Russian nation can have a better future by embracing its national roots and history, assimilating the beneficial thoughts of Western civilization, accepts as a principle to be a supporter of actions that will take the Russian society forward by criticizing the oppressive aspects of the autocracy, defending freedom against slavery.

Tsar Peter I, who reigned in the first half of the 18th century, was a ruler who was praised for carrying Russia forward with his reforms that changed the Russian society, state and social life with a pro-Western attitude, and was accused of tearing the people away from their past and essence with innovations. In this context, Pushkin, while reflecting the innovations of Peter I, who turned his face to the West and forward, for the benefit of the state and society, and the victories he won with courage and patriotic feelings in the face of wars, as a positive feature in his works, he enacted his decrees that fueled class conflict and that actually caused destruction in the lives of individuals while pursuing the general interest. criticizes his actions through his works. The aim of our study is to examine how the elements that make up the Russian identity changed after I. Peter, and to examine their social and political effects, and to examine these changes and effects in the context of Pushkin's perspective on Petro. In addition, in our study, the formation

process of Russian identity in the pre-Peter I period and how Pushkin reflected his thoughts against the autocracy and the future of his country through the image of Peter I are mentioned.

Keywords: *Peter I, Alexander Sergeyevich Pushkin, Russian Identity.*

Rus Kimliğinin Oluşumunda I. Petro'nun Etkisi

Yüzyıllardır topluluk içinde yaşayan birey, kendisinin kim olduğunu sorgulama aşamasında farkına vardığı benliği ve sahip olduğu aidiyetlere bağlı olarak kimliğini tanımlar. Kendisini tanımladığı kimlik sayesinde diğer kişi ve gruplar ile kendisi arasında bulunan aynılık-farklılık özelliklerini ayrıştırarak bir kimlik sahibi olur (Bilgin, 2007:11). İçinde bulunduğu toplumla zamanla bütünleşen birey, kendisinin aidiyetlerine benzer başka insanlarla birlikte olduğu sürece kolektif bir kimlik elde eder. Bu bağlamda birey, içinde yaşadığı toplumun milli, dini, siyasal, ekonomik değer yargılarının bir ürünü olmaya yönlendirilir (Büyükdüvenci, 2014:23). Toplumun aidiyetlerinden oluşan, “öteki” toplumlardan ayrıştırıcı ve farklılaştırıcı özelliklerini tanımlayarak oluşturdukları kolektif kimlik, belirli kavramlarla bir araya gelerek milli kimliğin şekillenmesine neden olur. Bu bağlamda milli kimlikler, bireysel kimlikler gibi hem kendisi ile diğeri arasında bir farklılaşma içerirken, hem de kendisiyle diğeri arasındaki özdeşleşmelerden hareketle inşa edilir (Bilgin, 2007:23). İngiliz sosyolog Anthony D. Smith milli kimliği oluşturan “verili” kavramları şu şekilde sıralar: “*tarihi bir toprak-ülke ya da yurt, ortak mitler ve tarihi bellek, ortak kitlesel kamu kültürü, topluluğun tüm bireyleri için geçerli ortak yasal hak ve görevler, toplumun bireylerinin ülke üzerinde serbest hareket imkanına sahip oldukları ortak bir ekonomi*” (Smith, 2014:32). Smith'in belirttiği kavramlarla birlikte milli kimliğini inşa eden toplumlar, bu süreçte “öteki” kimliklerin varlığına ihtiyaç duyar. Nitekim bir millet, “öteki” milletler ile aralarında bulunan benzerlikler ve farklılıkları tanımlayarak kendi milli kimlik inşasını tamamlar. Bu bağlamda Rus tarihinde yaşanan önemli tarihi olaylar sonucu ortak aidiyetlere ve geleneklere sahip olarak inşa edilen Rus kimliği kendisini “verili” kavramların yanı sıra Batı medeniyetinin karşılığında tanımlamaktadır.

Dağınık kabileler halinde yaşayan Slavların, 9. Yüzyılda Vareg Prensi Rurik tarafından bir araya getirilerek Kiev Knezliğinin kurulması Rus halkının üzerinde

yaşadığı toprak parçasının oluşmasında önemli bir dönüm noktasıdır. Pagan inancına sahip olan Rusların, Ortaçağ döneminde Knez Vladimir'in sürekli çatışma halinde olan ve dağınık halde yaşayan toplumu birleştirme amacıyla Bizans İmparatorluğu üzerinden Doğu Hristiyanlığı benimsemesi ile beraber Ortodoksluk Rus kimliğinin ayrılmaz bir parçası haline gelir. Ortodoksluğun benimsenmesi ile Bizans kültürü ve siyasi yaşantısının etkisinde kalan Ruslar için devletin yöneticisi Çar, hem dini hem de siyasi alanda üstünlüğü olan bir hükümdar konuma gelir. Bu bağlamda Çar, halk ve Tanrı arasında aracı bir konuma yükselerek, Rus milleti için kutsal bir anlam ifade etmeye başlar. Bu durum, ülkenin ve milletin yöneticisi olarak konumlandırılan Çar'ın halk tarafından "baba" olarak görülmesine, devlet-millet idealinin Çar ile eşit tutulmasına ve kimliğin önemli bir parçası haline gelmesine neden olur. Milli kimliğin inşasında önemli etmenlerden biri olarak görülen Hristiyanlığın, Rus milleti ve devleti üzerindeki bir başka etkisi de Bizans İmparatorluğu üzerinden benimsenen Ortodoksluk inancının beraberinde getirdiği "öteki" kavramıdır. Söz konusu "öteki" olarak görülen Batı Katolik Kilisesi karşısında Rus milleti kendi kimliğini tanımlamaktadır. Nitekim Ruslar Ortodoksluğu seçerek, kendilerinin ve ülkelerinin geleceğinin iyi bir şekilde inşa edilmesi hakkında kendi değerlerini muhafaza etme ile yüzünü Batı medeniyetine dönme arasında yüzyıllarca sürecek olan tartışmaların zeminini oluşturmuşlardır. Yaklaşık iki yüzyıl süren Moğol istilası, "Kargaşa Dönemi", 17. yüzyılda ortaya çıkan kilise ve devlet içindeki çatışmalar, yaşanan yıkımlar, savaşlar, isyanlar karşısında Rus milletini bir arada tutan etmenler otokrasi, Ortodoksluk ve tarihsel hafızalarında yaşayan paylaştıkları ortak soy mitlerine duydukları inançtır. Aidiyet duygusuyla ortaya çıkan vatanseverlik ile inşası desteklenen Rus kimliği, 18. yüzyılda I. Petro'nun tahta çıkması ile yeni bir sürece girer. Çar I. Petro'nun gelişmekte olan Batı medeniyeti karşısında Rus Devletini yüceltme ve ileri taşıma amacıyla gerçekleştirdiği reformlar, devlet kademesinde ve toplumsal sosyal tabakalarda köklü değişiklikleri meydana getirdiği için tartışmalara yol açar. Halk ve soylu sınıfı arasında reformlara ayak uyduran yenilik taraftarı olanlar ile yaşanan değişimleri korku ile karşılayan, geleneklerine sıkı sıkıya sarılanlar çatışma içerisine girerler. Bu durum, Rus milletinin geleceğinin nasıl ve ne olması gerektiği ile ilgili soruların farklı cevaplanmasına ve düşünce ayrılıklarının yaşanmasına neden olur.

18. yüzyıl, Batı medeniyeti tarafından Rönesans ve Reform dönemlerinin yansımaları olarak "Aydınlanma Çağı" ismiyle anılır. Batı'daki teknolojinin, sanatın,

edebiyatın, devlet ve sosyal yaşantının ilerleyişini takip eden I. Petro, Rus topraklarında Aydınlanmanın tohumlarını reformlar aracılığı ile atmak ister. Öncelikle dış politikada Büyük Kuzey Savaşında (1700-1721) İsveç'e karşı elde ettiği başarı Batı'nın Rus Çarlığının önemli bir güç olarak algılamasına neden olur. Çar, Rus Çarlığının iç yönetiminde, iktidarını güvence altına almak ve otokrasinin merkeziyetçi konumunu güçlendirmek adına yönetim idaresini sağlamlaştırır. Merkezi gücün ayrıştırılarak devlet işlerinin daha düzenli yürütüleceğini düşünen I. Petro, Dışişleri, Adalet, Maden ve İşletmeler ve Savaş gibi ayrı bakanlıklar kurar (Orlov vd., 2011:140). İç ve dış politikada yaptığı yeniliklerin yanı sıra Rus Devletinin içine kapanık, yalıtılmış bir konumda olduğunu düşünen I. Petro, Avrupa ile sıkı ilişkiler kurulmasının, Batı medeniyetinin Rus toplumuna ve devlet idaresine yansımalarının ülkesinin geleceği adına önemli olduğunu düşünür (Yevlampiyev, 2002:30). Böylelikle yıllarca Rus halkının ve siyasetinin algısında var olan Batı karşıtlığı I. Petro tarafından değiştirilmeye çalışılır. 17. yüzyılda yaşanan Rus Ortodoks Kilisesindeki çatışmalar, zaman zaman Patriğin, Çarın da üzerinde bir konum elde edebileceği düşüncesinin ortaya çıkması I. Petro'yu rahatsız eder ve dini alanda laikleşmeye doğru bir adım atar. Rus kimliğinin oluşumunda önemli etmenlerinden olan Rus kilisesi Çar tarafından kurulan "Kutsal Sinod" ile devlete bağlanır. Böylelikle monarşinin konumu sağlamlaşır, Rus devlet yönetiminde dünyevi iktidarın sınırı genişler (Titov, 1967:96). İdari ve dini alanlarda yapılan değişimler, sosyal reformlarla desteklenerek Rus halkının, Avrupa medeniyetine yakınlaştırmayı amaçlar. Çar için eski Rus köylü kıyafetleri ve sakal adeta Rusların sembolüdür ve Batı medeniyetinden uzaktır. Batılılaşma adına, Ruslar için geleneksel olarak görülen sakalın kesilmesi, kıyafetlerin değiştirilmesi gibi kurallar yeniliklere kapalı olan sıradan halkı öfkelenmiştir (Mavrodin, 1988:169). Sosyal reformlar doğrultusunda soyluların evlerinde dans edilen, eğlenilen, sohbet edilen toplantılar düzenlenmesini emreden ve insanların Avrupalı, modern bir dış görünüşe sahip olmasını isteyen I. Petro, Rus toplumunu Avrupa ülkelerinin medeniyetine yaklaştırmak istemektedir (Orlov vd., 2011: 172). Bu bağlamda bilim ve teknolojide Batı'dan geri kalmamak için I. Petro, Rus soylularının çocuklarının Avrupa'ya eğitime gitmesini ister, aynı zamanda Batı'dan sanat, edebiyat, bilim alanında önemli isimleri Rusya'ya davet eder. Petro'nun İsveç karşısında elde ettiği zafer sayesinde Baltık limanlarında hakimiyet kurmasının bir sonucu olarak Neva nehri üzerinde Rusya'yı Batı'ya yaklaştırma amacı ile Peterburg

şehri kurulur. Böylelikle geleneksel Rus kimliğini temsil eden muhafazakar Moskova karşısında Peterburg, Petro'nun ideallerinin bir temsilcisi, Batılılaşmanın ve yeniliğin simgesi haline gelir (Acar, 2014:149). Yapılan tüm değişimler I. Petro'nun takdir edilmesinin yanı sıra, eleştirilere maruz kalmasına da neden olur. Rus yazar Nikolay Karamzin, Petro'yu halkın ruhunun, devletin sağlamlığı için gerekli olan ahlaki kudretin kaynağı olduğu gerçeğini anlamak istemediğini öne sürer. Eski alışkanlıkları ortadan kaldıran, gelenekleri gülünç duruma düşüren, yabancı olanı özümseyen ve öven Rus hükümdarının, Rus halkını küçük düşürdüğünü belirtir. Gerçekleştirdiği reformlarla Petro'nun, halkın içinde var olan alt-üst sınıf çatışmasında o döneme kadar var olmayan bir uçuruma, yıkıma sebep olduğunu belirterek, Çar'ı ve yaptırımlarını suçlar (Karamzin, 1811). Knez Mihail Şerbatov ise "Rusya'da Ahlakın Bozulması Üzerine Söylev" (O povrejdennii npravov v Rossii) isimli eserinde Petro'yu ve reformlarını Rus idesinin ve ahlakının zedelenmesinin nedeni olarak gösterir. Bu bağlamda Şerbatov'a göre Petro, uygar ve ilerlemiş bir Rusya yaratmak isterken, eski geleneklerini, aidiyetlerini yok sayarak Rus milletine zarar verir (Walicki, 2013:69-71). Rus topraklarında ilerici düşüncenin tohumlarını atarak, özgürlükçü bir ortam yaratmak isteyen I. Petro'nun bu amaçla gerçekleştirdiği reformlar, aydınlanma ve eğitim sürecini tamamlayamayan, henüz aklını kullanma erginliğine erişmemiş olan, 17. yüzyılın karmaşasını üzerinde taşıyan halk tarafından içselleştirilemez. Devlet ve toplum dışsal bir aydınlanma yaşar ve Batı yanlısı reformlar toplum içinde çatışmaların yaşanmasına, ileride devlet kademesinde, Rus düşüncesinde ülkenin geleceğinin nasıl olması gerektiği hakkındaki tartışmalarda ortaya çıkacak Slavcı-Batıcı karşıtlığının doğmasına neden olur.

Puşkin'in Yaratıcılığında I. Petro İmgesi

26 Mayıs 1799 yılında Moskova'da soylu bir ailede dünyaya gelen Aleksandr Sergeyeviç Puşkin, Batı edebiyatı ile iç içe büyümesinin yanı sıra Rus halk masallarına, tarihine, milli özgünlüğüne olan eğilimi nedeniyle farklı kültürleri, fikirleri yaratıcılığında sentezleyerek özgün eserler ortaya koymuştur. Puşkin, 19. yüzyıl Rus edebiyatında kaleme aldığı şiirleri, poemaları ve düz yazılarının yanı sıra eserlerine yansıttığı özgürlük ve ilerici düşünceler ile çağa damgasını vurmuş bir yazar olarak anılmaktadır. Döneminin otokrasi ve toprak köleliği sisteminin karşısında yer alan siyasi

eylemlere destek verdiği şiirlerinde, Rus milletinin ve ülkenin geleceğinin nasıl olması gerektiği hakkında kendi özgün düşüncelerini yansıtmaktadır. Söz konusu düşüncelerinin oluşmasında Tsarskoe Selo lisesinde edindiği ilerici eğitimin, öğrenim gördüğü döneme denk gelen, milli bilincin yükselmesine, vatanseverlik duygusunun artmasına neden olan 1812 Vatan Savaşının ve katıldığı edebiyat gruplarının etkisi önemlidir. Lisede birlikte öğrenim gördüğü arkadaşlarının da yer aldığı “Arzamas” grubunun yıkıntılarında sonra kurulan “Yeşil Lamba” (Zelenaya Lampa) topluluğuna katılması ile otokrasinin baskısı ve toprak köleliği ile alçaltılan Rus halkı için 14 Aralık 1825 tarihinde ayaklanan Aralıkçılara (Dekabristler) yaklaşır (Lebedev, 2007:188). 14 Aralık 1825 tarihinde gerçekleşen isyanın, dönemin Rus Çarı olan I. Nikolay tarafından zalimce bastırılması, grubun önde gelen isimlerinin idam edilmesi ve aralarında Puşkin'in de arkadaşlarının bulunduğu eylemcilerin Sibiryaya'ya geri dönmek üzere sürgüne gönderilmesi şairin otokrasiye ve adaletsiz Nikolay yönetimine olan tavrını sertleştirir. Otokrasiye ve baskıcı düzene karşı eleştirilerini eserlerine yansıtırken Puşkin aynı zamanda milli kimliğin oluşumunda önemli katkısı olan tarihsel olayları ve kişileri betimleyerek şimdi-geçmiş arasında bir bağ kurmaya çalışır. Şairin milli geçmişe ve köklerine olan saygısı objektif bir şekilde Puşkin yaratıcılığının hem tarihselcilik yönünü oluşturur hem de kullandığı tarihsel metaforlarla yaptığı eleştirilerin keskinliğini artırır.

Araştırmacı Boris Tomaşevski'nin belirttiği gibi Puşkin ve anavatan birbirinden ayrılmayan kelimelerdir (Tomaşevski, 1941:4-5) ve yaşadığı toprakların geleneklerini, mitlerini, Rus tarihini, ülkenin sosyo-politik durumunu etkilemiş olan önemli olaylarını eserlerinde milli yüceliği ve şanı yükseltmek amacı ile betimler. Bu bağlamda şair, Rus coğrafyasını, siyasi ve toplumsal yaşamı derinden etkileyen Çar I. Petro ve dönemin reformlarını objektif bir gözle kaleme almaya çalışır. Çar'ı, ülkesini ileri götürme, modernleştirme çabasını takdir ederken, bu uğurda yıpranan, zarar gören Rus milletini önemsemediğini düşünerek eleştirir. Puşkin, I. Petro ve reformlarını diyalektik bir bakış açısı ile değerlendirir. Toplumsal ve politik alanda yaşanan karmaşa ortamında karamsarlığa yönelen Puşkin tarafından I. Petro, kişiliği ve eylemleri ile olumlu yönde örnek alınması gereken tarihi bir kişilik olarak betimlenir. Petro sonrası gelişen Batı yanlısı düşüncenin taraftarı olan ancak milli kimliğine, köklerine, geleneklerine bağlı bir yazar olarak yeni-eski karşıtlığını düşüncelerinde sentezleyen Puşkin, dönemin Aralıkçı İsyanı ile yoğunlaşarak artan muhafazakar ve baskıcı otokrat tavrı eleştirirken, I.

Petro'nun aydın görüşlü yönünü şiirlerinde betimleyerek olumlu bir örnek oluşturmaya çalışır. 1826 yılında kaleme aldığı "Kıtalar" (Stansı) şiirinde, I. Nikolay'ın ilerici fikirlere karşı olan muhafazakar tutumunu, I. Petro'nun ülkesinin modernleştirme adına attığı aydınlanma yanlısı adımları örnek göstererek eleştirir. Şair, otokrasinin önemli simgelerinden olan I. Petro'yu "*otokrat eliyle aydınlanmanın tohumlarını ekti*"ği (Puşkin, 2013:32) anavatanının parlak geleceğini öngörülü bir şekilde fark ettiğini ve ülkesini, halkını hor görmeden ilerici fikirlerle donatmak için çabaladığını ileri sürer. Puşkin, I. Petro'yu "*bir akademisyen, kahraman, denizci, marangoz*" (Puşkin, 2013:32) yani "*tahtta oturan ebedi bir işçi*" (Puşkin, 2013:32) olarak betimler. Bu dizelerinde şair, Çar I. Petro'nun tahtında oturarak, halkının ve vatanının gerçeklerinden uzak kalmadığını, ilerici fikirleri ülkesinin her alanına yaymak isterken, reformların uygulanmasında bir eylem adamı, bir işçi gibi çalıştığını vurgular. Şiirin son kıtasında I. Nikolay'ın, aynı soydan gelen, sağlam, yorulmak bilmeyen bir otokrat olan I. Petro ile aile bağı olmasından dolayı gurur duyması ve atasını örnek alması gerektiğini belirtir. Son dizesinde yer alan "*onun gibi, nazik ol*" (Puşkin, 2013:32) ifadesi ile idam edilen Aralıkçılara atıfta bulunarak, sürgüne gönderilen arkadaşlarının I. Nikolay tarafından affedilmesini ister. (Meylah, 1958:203) Puşkin, Aralıkçıları affetmek, hükümdarın uyrukları ile barışması gibi olumlu duyguları I. Petro üzerinden tasvir etmeye 1835 yılında kaleme aldığı "I. Petro'nun Şöleni" (Pir Petra Pervogo) şiiri ile devam eder. 1836 yılında dönemin Rus edebiyat dergisi *Sovremennik*'te yayınlanan şiiri ile I. Petro'nun sadece olumlu kişisel özelliklerini abartılı bir şekilde betimlemeden, olaylara karşı engin bakış açısını, insanlığını ve yüce gönüllü oluşunu vurgulayan Puşkin, Çar'ın gençlik yıllarındaki despotik dizginsiz ve öfkeli duygu durumlarından, saltanatının son zamanlarında damgasını vuran özgür sistemle sağduyusunun birleştiği zamanlara denk gelen olgunluk çağındaki hoşgörülü tavrına doğru gelişimini betimler (İzmaylov, 1958). Petro'nun yaratıcı faaliyetini ve kişiliğini betimleyen şair, Çar I. Nikolay'a bir otokratta bulunması gereken yüce gönüllük özelliğini göstermek ister, mağlup edilen düşmanlara karşı (Aralıkçılara) cömert olma çağrısında bulunur. Bu bağlamda şair söz konusu şiirin, Petro'nun yolunu takip etmek, temelleri onun tarafından atılan aydınlanmayı savunmak, Batı Avrupa kültüründen Rusya'yı izole etme ve aydınlanma gelişimini durdurmaya karşı savaşmak gibi ilkelere sahip *Sovremennik* dergisinde yayınlanmasını ister (İzmaylov, 1958). Şiirin ilk iki kıtasında Peterburg'da duyulan top ve ateş seslerinin, Neva'daki kalabalığın, Çar'ın evinde verilen şölenin neden olabileceği sorgulanır. Kutlanan şölenin

coşkusu o kadar büyüktür ki ancak bir savaş karşısında kazanılan zaferin yankısı olabileceğini vurgular Puşkin. İsveç Kralı 12. Karl'dan kendi topraklarını kurtardığı gün olan Poltava Savaşı'nın yıldönümü kutlaması gibi gözükten durumun bir yanığı olduğunu şair, şiirin beşinci kıtasında belirtir: “Hayır! Petro uyrukları ile uzlaşıyor; suçunun suçunu affediyor, neşeleniyor” (Puşkin, 1835). Düşman karşısında kazanılan bir zafer gibi kalbi ve yüzü aydınlanmış bir şekilde barışmayı kutlar Çar. I. Petro, düzensizliğin kaynağı olarak gördüğü, görevini kötüye kullanan, devlet hizmetinde suç işleyen memurları, soyluları para cezası, işkence, sürgün, idam gibi farklı türden cezalara mahkum eder. Ancak cezalar üç farklı türden uygulanır; suçları ağır olanlar idam edilir ya da sürgüne gönderilirken, alanında yetenekli olan, hizmetine ihtiyaç duyulanlar görev yerlerine geri gönderilir, son olarak suçların bir kısmı para cezasına çevrilir. Puşkin'e göre suçluların cezalandırılması tabii bir olaydır ancak cezadan sonra barış gelmesi gerekmektedir (Pogosyan, 2000). “Affetme” eyleminin bir sonucu olarak Çar'ın evinde verdiği daveti tanımlamak için kullanılan “şölen” (пир) kelimesi, Petro saltanatının başarılarının ve ulaştığı amaçların bir sembolü olarak kullanılır. “Uyrukları ile barışıyor” cümlesi ise Petro'nun gerçekleştirdiği reformların sonucu olarak halk ile arasında büyüyen uçurumun giderek azaldığı ve uyrukları ile sonunda uzlaşabildiğini belirtir (Pogosyan, 2000). Bu bağlamda suçluyu affetme ve halk ile uzlaşma yönüyle olumlu kişisel özelliklerinin vurgulandığı I. Petro şair tarafından, I. Nikolay'a örnek olarak gösterilecek yüce gönüllüğe sahip bir otokrat olarak simgeleşir.

Tomaşevski'ye göre tarihselcilik Puşkin gerçekçiliğinin ve yaratıcılığının ayrılmaz bir parçasıdır (Tomaşevski, 1961:154). Tarihsel güçlerin eylemlerinin bir sonucu olarak gördüğü gerçekçiliği eserleri üzerinden yansıtan Puşkin, zaferleri, savaşları ve mitleri milli tarihin hatırlanması amacıyla kaleme alır. Tarih konulu eserlerinde derinlemesine bir çalışma yapan Puşkin, kaynak araştırmalarında elde ettiği milli özgünlüğe, zamanın ruhuna, dönemin farklılıklarına ve tarihsel gerçekliğe bağlı kalır. 1828 yılında yazılan ve 1829 yılında yayınlanan “Poltava” adlı poema tarihsel ilkelere bağlı kalınarak yaratılmış bir eserdir (Tomaşevski, 1961:177). Eser İsveç Kralı 12. Karl ve I. Petro arasında var olan anlaşmazlıklar sonucu patlak veren Poltava savaşını, savaşçı Koçubey, kızı Mariya, yaşlı Hetman Mazepa arasında yaşanan trajik çatışma üzerinden anlatır. Üç bölümden oluşan poemanın ilk bölümü Koçubey'in kızı Mariya'nın Mazepa ile yaşadığı aşk anlatılır. İkinci bölüm ise söz konusu aşkın karşısında duran Koçubey'in

---

Mazepa'yı I.Petro'ya ihbar etmesi ve bunu duyan Mazepa'nın intikam için Koçubey'i idam etmesini konu edinir. Koçubey'in idamı ile devam eden çatışma, İsveç-Rus savaşında başta Çar'ı destekleyen Mazepa'nın, kendi çıkarları doğrultusunda taraf değiştirerek, vatanına ihanet etmesi ile devam eder. Eserin son bölümünde Rus tarihinde önemle anılan, yüceltilen, Petro'nun zaferi olarak simgeleşen Poltava (1709) zaferi ve savaş esnasında yaşananlar anlatılır. İlk bölümde Rusya'nın şanının ve gelişiminin yaratıcısı olarak I. Petro'yu işaret eden Puşkin, Moskova'ya doğru ilerlemek isteyen İsveç Kralı 12. Karl'ın baskıları, darbeleri ile Genç Rusya'nın dayanarak güçlendiğini, bu sayede Kralı uçurumun kıyısına sürüklediğini vurgular. Şair, I. Petro'yu Rusya'nın acımasız öğretmeni, Kral 12. Karl'ın darbelerini ise acımasız kanlı bir sınav olarak betimler (Puşkin, 2012:148). Moskova'ya doğru ilerlemek isteyen Karl yönünü Ukrayna'ya çevirir ve Poltava'da iki ordu karşı karşıya gelir. Mazepa'nın taraf değiştirmesini duyan Çar öfkelenir, halk tarafından hain olarak adlandırılan Mazepa adına kilise beddualar eder. Poltava'da savaş öncesi kaybedeceğini anlayan 12. Karl sessizce beklerken, I. Petro *“İş başına, Tanrı yanımızda olsun”* sözüyle çadırından çıkar, atına biner: *“sadık atı uysal, gayretli sezince uğursuz bir ateşi, irkiliyor. Yan gözle bakıyor ve dörtlü gidiyor savaşın yozlarında kudretli binicisiyle gururlana gururlana.”* (Puşkin, 2012:182) Puşkin, savaşmak için atağa geçen Petro'nun girişiminin kaynağını *“Petro çıkıyor çadırından. Gözleri ışıltıyor. Yüzü tüyler ürpertici, hareketli hızlı, muhteşem”* (Puşkin, 2012:182) sözleri ile karşıt iki duygunun birleşiminden ortaya çıkması olarak gösterir: Çar'ın “öteki” olan düşmana karşı beslediği nefret ve dizginleyemediği vatanseverlik coşkusu (Makogonenko, 1974:354). Petro'nun savaş meydanına gelmesi ve ordusuna katılması ile beklemede olan askerler milli kudretle, coşkuyla Çarın peşinden sürüklenir. Petro'nun savaş meydanında uzaktan görülmesi bile askerlere umut ve güç verir, çığlıklar, trampet sesleri, top gümbürtüsü, cesetlerle cehennem yerine dönen savaş meydanından Rus ordusu galip çıkar. Savaşın galibi Petro çadırında şölen düzenler, Rus ve yabancı komutanları ağırlar, zaferini kutlar. Söz konusu savaş, dış politikada Rus Çarlığını önemli bir konuma getirir, Baltık limanlarında güç elde eden Petro, aydınlanma tohumlarını bu sayede Rus topraklarına ekmeyi başarır. Bu bağlamda Puşkin, Rus milletinin ilerlemesinin, değişiminin nedeni olarak gördüğü Poltava Savaşının Rus tarihinde önemli bir dönüm noktası olduğunu belirtir (Tomaşevski, 1941: 26). Şair, savaşın üzerinden yüzyıl geçtiğinde geriye kalanın sadece Petro'nun zaferi olduğunu, Çar'a karşı ayaklanan özgür ruhların yitip gittiğini, hatırlanmadığını söyler. Vatanın

geleceği için cesurca savaşan Petro'nun, Peterburg meydanında bulunan heykelinin gelecek nesiller için tarihsel bellek bağlamında savaşın zaferini çağrıştıracağını ve milli coşkuyu güçlü tutacağını “*Poltava kahramanı, yalnızca sen diktin devasa bir anıt kendine*” (Puşkin, 2012:190) dizeleri ile vurgular. Aynı zamanda söz konusu dizede I. Petro tarafından dikilen anıt aracılığı ile Çar'ın, kendisine aitlik duygusu besleyen uyrukları ile başarı elde etmesinin bir nedeni olarak işaret edilen Çar-halk arasındaki karşılıklı aitlik duygusunun, bağlılığın toplumun tarihsel belleğinde diri tutulduğuna işaret ediliyor.

Çar I. Petro, savaşlarda elde ettiği başarılar ile dış politikada Rus Devletinin konumunu güçlendirirken, ülke içinde askeri, idari ve sosyal alanda gerçekleştirdiği Batılı reformlar ile halk-soylu arasındaki uçurumun giderek açılmasına neden olur. Söz konusu durum yeni-eski Rusya tartışmalarının zeminini hazırlarken, 19. yüzyıl Rus edebiyatında özellikle tarihi konulu eserlerde işlenen bir tema haline gelir. 19. yüzyılın ilk yarısında I. Aleksandr'ın 1812 Vatan Savaşı zaferinden sonra uyguladığı muhafazakar politikasının, I. Nikolay döneminde Aralıkçı İsyanının sonuçları itibariyle giderek yoğunlaşması ve baskının toplum üzerinde artması Rus düşüncesinde ve edebiyatında ülkenin geleceğinin nasıl olması gerektiği ile ilgili Batıcı-Slavcı kutuplaşmanın önünü açmıştır. Batıcı düşüncenin Rus topraklarında yıkıcı bir etkisi olduğunu savunan ve bu durumun başlangıcını I. Petro'nun reformları olarak görenler, Çar'ı ve dönemin politikalarını sert bir şekilde eleştirmişlerdir. Söz konusu dönemde edebiyat eserlerine tarihi olayları konu edinmeye başlayan Puşkin Çar I. Petro döneminde yaşanan yeni-eski çatışmasını, Mihaylovski'yi ziyareti sırasında bilgi edindiği Arap kökenli dedesinin babası olan Habeşli Abram (İbrahim) Petroviç Hannibal hakkında duyduğu hikaye üzerinden “Büyük Petro'nun Arabı” (Arap Petra Velikogo) adlı eserine konu edinir. Osmanlı İmparatorluğu tarafından esir alınan İbrahim Hannibal, İstanbul'da Rus Büyükelçisi Aleksey Tolstoy tarafından görevlendirilen Savva Raguzinski tarafından alınarak I. Petro'ya hediye edilir. Hannibal'ın vaftiz babası olan I. Petro, sarayda devlet işlerinde görev almasını istediği İbrahim'i Paris'e eğitim alması için gönderir. Çar'ın ölümünden kısa süre önce Rusya'ya geri dönen İbrahim'in Peterburg'da karşılaştığı manzara Fransa'ya gitmeden önce yaşadığı atmosferden oldukça farklıdır. Uzak kaldığı süre boyunca yaşanan değişimin yansımaları, eskinin yeni ile olan savaşı, İbrahim'in gözlemleri ve hayat hikayesi üzerinden Puşkin tarafından okuyucuya aktarılır.

Eser, I. Petro'nun gerçekleştirdiği reformlar bağlamında “*yenileştirilen devlet için gerekli bilgileri edinsinler diye*” (Puşkin, 2009:1) yabancı ülkelere gönderilen gençler arasında yer alan, ilerleyen, gelişen Rusya'nın yeni yüzü olarak betimlenen İbrahim'in, Fransa'daki yaşamının tasviri ile başlar. Askeri okuldan topçu yüzbaşı olarak mezun olan, İspanya savaşında başarılar elde eden İbrahim'in yaşadığı 18. yüzyıl Fransa'sını Puşkin, para hırsı, lüks, çılgınlık, sefahat düşkünlüğü, derin saygının yerini yüzeysel nezakete bıraktığı, edebiyat, bilim ve felsefenin moda olarak görüldüğü bir mekan olarak tanımlar (Puşkin, 2009:2). Puşkin olumsuz yönlerini betimlediği Fransa'nın karşısına, devleti hakkında endişelenen I. Petro'yu ve dönemin genç, yaratıcı güç ile donanan Rusya'yı konumlandırır (Petrov, 1960).

İbrahim, dönemin Fransız sosyetesinde tanıştığı evli Kontes D. Leonora ile yakınlaşır, ancak aşkı hayal kırıklığı ile sona erer. Siyahi bir bebek dünyaya getiren Leonora, sosyetede skandal yaratmamak adına köylü bir kadının yeni doğmuş bebeğini, kendi bebeği ile değiştirir, bu durumun sonucunda yaşadığı aşkın mutlu bir sona ermeyeceğini düşünen İbrahim bir veda mektubu yazarak Fransa'dan ayrılır, büyüdüğü topraklara, I. Petro'ya hizmet etmek için Rusya'ya geri döner. Rusya'da bulunduğu süre boyunca Petro, yakından ilgilendiği İbrahim'i Rus soylu ailelerinden birinin kızı olan Natalya Rjevskaya ile evlendirmek ister. Çar'ın yaratmak istediği yeni Rusya'nın aksine yeniliğe eleştirel bir bakış açısı ile yaklaşan, eskiye hayranlığını her fırsatta dile getiren Natalya'nın babası, kızının Çar'ın isteği ile evlenmesinden hoşlanmamasına rağmen aile çıkarlarını düşünerek Petro'nun teklifini geri çevirmez. Ancak evlerinde uzun yıllar yaşayan Valerian adında bir gence aşık olan Natalya, İbrahim ile evleneceğini duyunca baygınlık geçirir, teklifi reddetmek ister ancak ailesinin baskısına boyun eğmek zorunda kalır.

Puşkin eserine Nikolay Yazıkov'un “Ala” adlı poemasından alıntılandığı bir epigraf ile başlar: “*Demir iradesiyle Petro'nun, Değişen Rusya...*”. Söz konusu epigraf, eserin İbrahim Hannibal'ın otobiyografisi ya da bir aşk hikayesi olmadığını, yenilenen, dönüşen Rusya'nın ve I. Petro'nun temasını içerdiğini gösterir (Lapkina, 1958:298). I. Petro ve eylemlerini merkeze alan roman, İbrahim ile ilişkilendirilen Natalya Rjevskaya'nın ailesi aracılığıyla yeniliğe karşı temkinli davranan soyluların sorunlarına ışık tutar ve eserde toplumsal sorunların çözümü olarak Petro reformları gösterilir (Lapkina, 1958:301). Petro dönemi değişen Rusya'nın ilk izlenimlerine yolculuk

esnasında şahit olur İbrahim ve Peterburg'a bir buçuk saat uzaklıkta dinlenmek için durduğu menzil istasyonunda görkemli yönetici, kişiliğinden farklı sıradan bir insan olarak tanımlanan “uzun boylu, yeşil kaftan giymiş, ağzında toprak bir pipo, dirseklerini masaya dayamış, Hamburg gazeteleri okuyan”(Puşkin, 2009:12) Çar I. Petro ile karşılaşır. Puşkin eserde, Batı yanlısı ideolojisi ile devletini ve halkını geliştirmek isteyen Petro'yu, dış politikada başarılar kazanan, savaşlardan galip çıkan, idealize edilen bir Çar olarak tasvir etmez. Batı bilinci doğrultusunda ilerlemeci düşünceyle eş tutulan Petro imgesi, gündelik yaşamda Rus geleneklere özgü olan tavırları ile gerçek bir Rus olarak betimlenir (Behramoğlu, 2013:188). Petro'nun sıradan kişiliğini, eserin ilerleyen bölümlerinde Çar tarafından eğitim alması için gönderildiği Fransa'dan dönen İvan Yevgrafoviç Korsakov'un I. Petro ile ilk kez karşılaştığında sahip olduğu izlenimleri İbrahim'e aktarırken de görmekteyiz: “düşün ki onu, yeni bir geminin, elimdeki telgraflarla tırmanmak zorunda kaldığım direğinin tepesinde, sırtında keten bir fanilayla buldum”(Puşkin, 2009:17). Petro'nun Poltava kahramanı, Rusya'nın kudretli yöneticisi olmasının yanı sıra sıradan kişiliği ile Rus kimliğini koruması Puşkin'in Çar'a karşı olan hayranlığını perçinleyen önemli bir etkidir. Nitekim Petro, şair için muzaffer, kahraman, mistik olarak ise yüce ancak aynı zamanda korkutucu çehresi ile “mucizelerin yaratıcısı”dır (Auslendra, 1910).

Dış görünüş bağlamında yenilenen Rusya'nın yeni kurulan başkenti olan Peterburg manzarası karşısında büyülenen İbrahim, bataklık üzerinde yükselen yeni doğmuş şehri, su kanalları, bentleri, köprüleri ile doğa karşısında insanın elde ettiği bir zafer gibi görür (Puşkin, 2009:13). Peterburg'da bulunduğu süre içerisinde davet aldığı balolara, ev toplantılarına katılan İbrahim, Fransa'nın sosyete hayatından kopmamış gibi görür kendisini. I. Petro'nun 1718 yılında verdiği emre göre soyluların evinde kadınların, erkeklerin dans edeceği, sohbet edeceği, oyunlar oynayacağı toplantıların düzenlenmesi zorunlu tutulmuştur. Kadınların ve erkeklerin Avrupalı tarzda giyinmesi, erkeklerin sakal tıraşı olması, aksi halde para cezasına çarptırılması soylu sınıfının maruz kaldığı zorunluluklardır (Şulgin vd., 2004:130-131). Bu bağlamda İbrahim'in gözlemlediği değişimler, resmi olarak Çar tarafından emredilen ve soyluların yapması gereken faaliyetlerin yürürlüğe geçmiş halidir. Soylu sınıfı söz konusu sosyal reformları hayatlarına uygulamada zorluk çekmiş, Avrupalı tarzda yapılan değişimlere uyum sağlama aşamasında eski geleneklerini muhafaza etmek istemişlerdir. Nitekim bu durum

---

halk arasında eski-yeni çatışmasının yaşanmasına neden olurken, bilgi düzeyinde yeterli donanıma sahip olmayan aydın insanların reformları biçimsel olarak benimsemesinden dolayı ortaya çıkan kendi milli kimliğine yabancılaşma durumunu da beraberinde getirir. Etnik kimliği Rus olmayan İbrahim hem donanımlı, eğitilmiş bir birey olması hem de hizmet verdiği vatanına yararlı olması ile bu bağlamda yenileşen Rusya'nın, yeni kimliğin temsilcisi durumuna gelir. İbrahim'in karşısında ise eleştirel bir bakış açısı ile değerlendirilen, Gavriila Afanasyeviç Rjevski tarafından "Fransız maymunu" olarak adlandırılan, Rusya'yı barbar bir yer olarak tanımlayan, halktan insanları hor gören, yaşam amacı modaya uygun giyinmek ve balolara katılmak olan Korsakov konumlandırılır. Yeniliği benimseme aşamasında zorluk çeken soylu sınıfının çatışmasını ise Gavriila Afanasyeviç Rjevski, kız kardeşi Tatyana Afanasyevna ve kayın pederi Boris Alekseyeviç Lıkov, evlerine davetli olarak katılan Kirila Petroviç'in söylemleri üzerinden görmekteyiz. Kirila Petroviç'in her ay yeni kıyafet ısmarlayan eşinin yaptığı israftan yakınması, her hafta gerçekleşen baloları kendilerine Tanrı tarafından gönderilen bir ceza olarak yorumlaması, geleneklerine bağlı, kızını Avrupalı eğitimci yerine, eski adetlere göre dadılarla yetiştiren, yabancı olana karşı tahammülsüz olan Gavriila Rjevski'nin Korsakov gibi gençlerin yurtdışına gönderilmesine karşı söylediği "*çocuklarımız ne öğreniyorlar orada? Topuk şakırdatmak, tuhaf şeyler geveleyip durmak, yaşlılara saygısızlık...*" (Puşkin, 2009:28) sözleri Petro'nun yeni Rusya'sına karşı olan eleştirel ve olumsuz tutumun örnekleri olarak verilir. Puşkin, giderek muhafazakarlaşan, baskıcı Rus yönetiminin olduğu dönemde, ilerici, Batı yanlısı tutumu ile Rusya'yı dönüşüm sürecine sokan I. Petro'yu Rus kimliği içerisinde, vatansever duygular ile yansıtarak ele aldığı "Büyük Petro'nun Arabi" adlı tamamlanmamış eser ile Rus edebiyatın gerçekçi tarihi roman alanındaki ilk girişimlerden biri olarak önemini korumaktadır (Petrov, 1960).

Puşkin 1830'lu yılların başında, I. Petro reformlarının Rus devleti ve halkı üzerindeki etkisini gösterdiği dönemden daha öncesi, yenilenmeyi hazırlayan süreç ile ilgilenmeye başlar. Tarihçi kimliği ile Puşkin eski-yeni çatışmasının en şiddetli yaşandığı dönemlerden biri olan I. Petro saltanatının başlangıcını 1835 yılında kaleme aldığı "Petro'nun Tarihi" (İstoriya Petra) eseri ile irdeler (Lapkina, 1958:304). Nitekim söz konusu dönemde Puşkin, Petro'nun daha önce eserlerinde hayranlıkla bahsettiği sosyal ve idari yaşamda sahip olduğu tutumunun çelişkili taraflarına, zıtlıklara, verdiği kararlar

ile halk üzerinde yarattığı olumsuz etkilere yönelir ve tarihi kaynakları temel alarak çalışmasını tamamlar (Feynberg, 1962). Çalışmasının başında halkın önceleri, reformları ile kendilerini eski alışkanlıklarından uzaklaştıran I. Petro'yu deccal olarak gördüğünü ancak bu görüşün dış düşman karşısında kazanılan zaferler ile değiştiğini vurgulayan şair, söz konusu değişim sürecini diyalektik bağlamda somut verilere dayanarak ele alır (Puşkin, 2013:59). Puşkin, Çar'ın halkın, ülkenin yararına kurduğu devlet kurumlarının iyilik ve bilgeliğe dolu engin zihninin bir yansıması olduğunu belirtirken, sert ve kararlı tutuma sahip “otokrat toprak ağası” (Puşkin, 2013:349) tarafının; acımasız, dik başlı ve sanki kırbaça yazılmış kararnamelerinde ortaya çıktığını vurgular (Puşkin, 2013:349). Çar'ın olumlu yanlarından biri olarak gördüğü çalışkanlığı, “tahttaki işçi”yi Petro'nun bulunduğu süreç içerisinde Amsterdam'da gemi yapımında bulunduğunu, marangozluk atölyesine kaydolduğunu, işçilerle birlikte alçakgönüllü bir şekilde beraber yemek yediğini somut hikayelere dayandırarak anlatır Puşkin. Büyük Kuzey Savaşının zaferini, savaş sonucu olarak ileri Batı medeniyeti ile yakınlaşmak için inşa edilmesi emrini verdiği Peterburg'un kuruluş sürecini, geçici kararnamelerin içeriklerini, “ticaretimizin, akademimizin, aydınlanmamızın nedeni”, “hem insanlık hem Rusya için faydalı” (Puşkin, 2013:193) bir savaş olarak tanımladığı Poltava Savaşının ihtişamını tarihi kaynaklara dayandırarak kaleme alan Puşkin Petro'yu, Rusya'nın ilerlemesi için attığı olumlu adımları ve eylemleri idealize etmeden objektif bir şekilde anlatır. Puşkin, Petro'nun zalim, sert olarak gördüğü devlet adamı kişiliğini ise soyluların yaşam tarzını değiştiren kararnameleri, oğlu Çareviç Aleksey'in ölümü karşısındaki soğuk ve kayıtsız tavrını Çar'ın jest ve mimiklerini betimleyerek aktarır. “Petro Tarihi”nin yayınlanmasından önce tarih çalışmalarının öncüsü niteliğinde olan 1822'de kaleme aldığı “18. Yüzyıl Rusya Tarihi Hakkında” (O Russkoy İstorii XVIII V.) adlı çalışmasında olumlu-olumsuz olarak çift yönlü eleştirilen Petro eylemlerinin, Çar'ın ölümünden sonra bıraktığı iz üzerinde durur: “ısrarla sakalı ve Rus kaftanını giymeye devam eden halk kendi zaferi ile yetinirken tıraşlı boyarların Alman yaşamını kayıtsızca izlediler. Yeni nesil, Avrupa etkisi altında yetişti ve aydınlanmanın faydalarına her geçen saat daha fazla alıştı” (Puşkin, 2013:572). Söz konusu dönemin 18. yüzyıl boyunca devlet kademesindeki etkilerini anlattığı çalışmasında özellikle Petro'nun özgüvenli bir şekilde uygulamaya koyduğu dönüşüm projesinin sıradan insanlar üzerindeki olumsuz etkisini umursamamasını “Petro aydınlanmanın kaçınılmaz sonu olan insanların özgür olma idealine sahip olmasından

---

korkmadı, çünkü kendi gücüne güveniyordu ve insanlığı belki de Napolyon'dan daha fazla hor görüyordu" (Puşkin, 2013:572) cümlesi ile anlatır. I. Aleksandr ve I. Nikolay'ın insanların ilerici fikirlerini esaret altına alma eğilimlerinin tersine, halkının özgür olmasını bir tehdit olarak görmeyen Petro'nun Rusya'nın geleceği adına attığı adımları, Puşkin yukarıda bahsedilen cümle ile zıt bir bakış açısıyla değerlendirir. Eleştirel bakış açısı şairin 1833 yılında kaleme aldığı "Bakır Atlı" (Medny Vsadnik) poemasında keskin hatlar ile yansıtılır.

Çar I. Petro Büyük Kuzey Savaşı esnasında ülkenin iç politikasında özellikle toplumun soylu sınıfında belirli değişimlerin olması gerektiğini düşünür. Bu doğrultuda kararnameler yayınlayan Petro, soyluların çocuklarının nitelikli eğitim alması ve belirli bir yaştan sonra ülkesi adına hizmet etmeleri için emir verir. Soylu ailelerin üçte ikisi ordu ve donanmada, geri kalanı ise devlet kurumlarında hizmet vermek durumdadır. 1722 yılında "Rütbeler Tablosu" yayınlanır ve tüm görevler 14 rütbeye ayrılır. En üst kademeye gelmek için sırası ile tüm rütbelerden başarıyla geçmek zorunlu kılınır, sekizinci kademeye gelen sıradan bir memur kalıtsal olarak soylu sınıfından sayılmaya başlar. "Rütbeler Tablosu" ile sıradan bir memur verdiği iyi hizmet ve yetenekleri karşılığında ödüllendirilir ve böylelikle devlet kurumlarının daha iyi işlemesi için nitelikli görevliler yetiştirilir (Mavrodin, 1988:140-141). Petro'nun gerçekleştirdiği soylular üzerindeki söz konusu reform kalıtsal yoldan soylu unvanı taşıyan ailelerin ekonomik ve sosyal anlamda gerilemesine neden olur. Bu bağlamda yeni soylu sınıfının oluşması nedeniyle yıkıma uğrayan, eski ayrıcalıklarını, etkilerini kaybeden eski soyluların yaşam koşulları Puşkin'in yaratıcılığına yansır. "Bakır Atlı" poemasından önce kaleme aldığı ancak tamamlanmamış olarak kalan "Yezerki" adlı eserinde Puşkin, Petro'nun ölümünden sonra yaşanan eski-yeni savaşını, eski soylu sınıfına ait Yezerki ailesi aracılığı ile yansıtmaya çalışır. Petro reformlarının bir sonucu olarak kalıtsal yolla soylu unvanına sahip olanların mülklerinin dağılması, kötü yönetim nedeniyle toprak mülkiyetlerinden yoksunlaşması, bunların yanı sıra yeni soylu sınıfının giderek güçlenmesi nedeniyle eski-yeni çatışmasının var olması söz konusu eserin konusunu oluşturur. "Yezerki"de başlattığı konunun temel ideolojisini "Bakır Atlı"ya taşıyan şair, eserinde Petro reformlarının sonucu olarak tarihin gidişatı tarafından yıkıma uğrayan, daha önce var olduğu sosyal sınıfı yitiren, harap edilmiş soyluluğun tipik temsilcisi Yevgeni'nin trajedisini anlatır (Tomaşevski, 1961:522-523). Eserin ilk satırları Petro'nun

Batıya yakınlaşmak için inşa ettiği Peterburg şehrinin tasviri ile başlar. İnsanın doğa üzerindeki zaferinin temsilcisi, Fin bataklığı üzerinde kurulan Peterburg: “*kuzey ülkelerinin harikası, güzeli, orman karanlığının ve bataklıkların içinde gururla ve ihtişamlı yükseldi*” (Puşkin, 2012:231) şeklinde tasvir edilir. Petro'nun yaratışı, ordular başkenti Peterburg'a “Rusya gibi dimdik dur ayakta ve uzlaşsın artık seninle yenilen doğanın gazabı da...” (Puşkin, 2012:233) diye seslenen Puşkin, verimsiz bir bataklık üzerine kurulmasından dolayı sürekli su baskınları, doğal afetler ile baş eden kentin trajedisine vurgu yapar. 7 Kasım 1824 yılında Peterburg'da meydana gelen su baskınından konusu alan “Bakır Atlı” sıradan bir insan olan Yevgeni'nin su baskını ile yaşadığı yıkımı ele alır. Peterburg'un zorlu koşulları içinde, geçim sıkıntısı yaşayan Yevgeni'nin tek hayali sevdiği kız Paraşa ile evlenmektir, ancak su baskını sırasında Paraşa'nın ölmesi derin bir hayal kırıklığı yaşamasına neden olur. Yaşadığı yaşam koşullarına eşit olarak kurduğu sıradan hayallerini yitiren Yevgeni öfkesini I. Petro'nun Peterburg meydanında dikilen “Bakır Atlı” heykeline karşı isyan ederek yansıtır. Puşkin, Yevgeni'nin isyanı ile ülkesinin geleceği için ilerici kararlar veren bir otokratın eylemlerinin sonuçlarını sorgular.

Belinski, Puşkin'in yeni başkentin kurulması için seçilen mekanın bir sonucu olarak yaşanan olumsuz olayların “Bakit Atlı”da Yevgeni üzerinden aktarıldığını belirtir. Yevgeni'nin yıkımı üzerinden, devletin geleceği için atılan adımlar doğrultusunda yararlı olduğu bilinen genelin özel üzerindeki zaferi eserin bir diğer vurgulayıcı kısmıdır. Belinski'ye göre halkın ve devletin kaderini sağlama alan Petro, bireyin kaderini kurtaramaz ancak bu durum “tarihin gerekliliği” açısından düşünüldüğünde Çar'ın tamamen haksız olduğu sonucu çıkarılmaz (Belinski, 1955:547). Bu bağlamda Petro'nun reformları bireylerin üzerinde olumsuz etkiler yaratmasına rağmen, devletin ve halkın genel yararı için atılması gereken adımlar olarak görülür. Puşkin, Petro'da despotizmin sınırında duran bir otokrat görür ve eserde Petro'yu mutlakıyetin kişileştirilmiş bir hali olarak betimlerken, despotizme karşı isyanı Yevgeni üzerinden vurgular (Brusov, 1929:65-68).

Puşkin, Petro'yu doğal afetlerin üzerinde zafer kazanan bir yönetici ve “yazgının egemeni” (Puşkin, 2012:243) olarak görür. Peterburg'un inşasını felakete sürükleyen buyruk olarak yorumlayan şair, demir bir dizgin ile uçurumun kenarında düşmeye hazır

olan Rusya'yı şaha kaldıran Petro'nun emrinin tüm halkın hayatına yön verdiğini belirtir (Puşkin, 2012:243). Felakete sürükleyen buyruğun mağdurlarından olan Yevgeni, yaşadığı yıkımın nedeni olarak gördüğü "Bakır Atlı" karşısında parmaklarını sıkıp, dişlerini kenetleyerek, içindeki kine hakim olamayarak "görürsün sen!" (Puşkin, 2012:244) diye bağırır, isyan eder. Eserde "sıradan insanın" isyanını küçümsemez Petro, öfkeli yüzü ile atını şaha kaldırarak Yevgeni'yi kovalar. Neva'nın azgın suları karşısında, Fin bataklığı üzerinde Peterburg'u kurarak zafer elde eden Petro, Yevgeni'nin isyanı karşısında da başarıya ulaşır. Yevgeni eserin sonunda balıkçılar tarafından ölü olarak bulunur, "Tanrı rızası için" (Puşkin, 2012:245) ıssız bir adaya gömülür. Düzen eskisine geri döner, hikayenin başında önemsiz, sıradan bir memur olan Yevgeni, Petro'nun öfkesi altında ezilir ve sonunda yine önemsiz biri olarak hayatını yitirir.

Puşkin, Petro dönemini tarihsel gereklilik bağlamında değerlendirir, kurduğu kurumları bilgelik ve çalışkanlığın bir ürünü görürken, kararnameleri acımasızlık ve sertlikle yazıldığını öne sürerek yönetiminin vahşi yanını oluşturduğunu ileri sürer (Kuleşov, 2000:24). Zalim ve vahşi yönetimine rağmen aldığı kararların toplumun ve devletin genel yararına olduğu gerekçesiyle özellikle Rusya'yı Avrupa'ya yakınlaştırmasını takdir eder. Nitekim "Rus Edebiyatının Önemsizliği Hakkında" (O niçtojestve russkoy literaturı) adlı çalışmasında uzun yıllar Rusya'nın Avrupa'ya yabancı olduğunu, kırılmalar ve fırtına dönemlerinde Çarların ve Boyarların Rusya'yı Batı'ya yaklaştırma konusunda hemfikir olduğunu ancak I. Petro'nun Kuzey Savaşı ve Poltava Savaşı gibi tarihi zaferler aracılığıyla "Avrupa aydınlanmasının fethedilen Neva kıyılarına kadar geldiğini" (Puşkin, 1834) belirtir. Peterburg'un ihtişamının, Batıya karşı bir zafer olarak inşa edildiği eserde Petro'nun yaratısı olarak övülürken, 1722'de çıkardığı kararname ile soylularının yaşadığı yıkımı Yevgeni üzerinden eleştiren Puşkin, Petro yönetimini bu bağlamda olumlu-olumsuz iki farklı yönünü yansıtarak aktarmak ister.

Sonuç

19. yüzyıl Rus edebiyatı ve düşüncesinde ülkenin ve Rus halkının geleceğinin nasıl olması gerektiği hakkında kutuplaşmaların yaşandığı bir süreç olarak var olmaktadır. Geleneklerine, köklerine, mitlerine bağlı Avrupa medeniyetinden gelen herhangi bir şeye karşı karşıt olanlar, içinde bulunulan toprak köleliği ve baskıcı otokrasiden çıkış yolu olarak Batıyı örnek almanın gerekliliğini savunanlar olarak iki

keskin gruplaşmanın olduğu bir yüzyılda Aleksandr Puşkin, vatansever ve Rus kimliğini yaratıcılığında yansıtan bir şair, yazar olarak devleti ve milleti için yararlı gördüğu her grubun düşüncelerini özgün bir şekilde sentezlemiştir. Toprak köleliği ve despotizmin baskın olduğu otokrasinin yaralarını kendi halkı için bayağı bir durum olarak gören Puşkin, geleceğe dönük umutlarını kendi toprağından, atalarından, tarihinden kopmadan, Batı medeniyetinin ilericiliğini örnek alarak inşa etmiştir. 1812 Vatan Savaşı'nın zaferinin sonucu olarak yükselen milli bilinç, şairin vatanseverlik duygularını körüklerken, 14 Aralık 1825 tarihinde hüsrarla sonuçlanan Aralıkçı Ayaklanması Puşkin'in insanın doğası gereği doğuştan elde ettiği bir hak olarak gördüğu özgürlük düşüncesine sıkı sıkıya sarılmasına neden olmuştur. Söz konusu karmaşa döneminde Puşkin, yaratıcılığı aracılığıyla özgürlük ve vatanseverlik kavramlarını Rus kimliğini oluşturan aidiyetler bağlamında betimlemiştir. Bu hususta Rus devletini ve halkını Batı medeniyetine yakınlaştırmak için girişimlerde bulunan, savaşlar karşısında kazandığı zaferler ile şair tarafından gururla anılan I. Petro, Puşkin'in tasvir ettiği önemli tarihi kişilerin başında yer almaktadır. Çar'ın gerçekleştirdiği reformlar, geçmişine, köklerine sıkı sıkıya bağlı Rus soylu sınıfın ve halkın kendi içerisinde eski-yeni çatışmasının yaşanmasına neden olurken, reformları kolaylıkla benimseyen insanların farklı bir sınıf oluşturmaya, soylu-halk arasındaki uçurumun daha da derinleşmesine yol açmıştır. Bu bağlamda tarih boyunca Petro hem ülkesinin, milletinin yararına gerçekleştirdiği reformları aracılığı ile yüceltilmiş hem de halkını geçmişinden kopartarak, Batı düşüncesinin tohumları ile insanları yozlaştırdığı gerekçesi ile eleştirilmiştir. I. Petro'ya karşı yapılan söz konusu karşıt görüşler Puşkin yaratıcılığına da yansımaya rağmen, şair Petro'yu reformlar ile halkı geleneklerinden kopardığı düşüncesini benimsememektedir. Puşkin, başarılı bir hükümdar olarak gördüğu Çar I. Petro'yu insanlığı hor gördüğu gerekçesi ile eleştirirken, genel halkın yararı için gerçekleştirdiği değişimlerin bireylerin yaşamında yarattığı yıkıcı etkiyi görmez geldiğini ileri sürer. Çar I. Nikolay yönetiminin baskıcı atmosferini ve otokrasinin despotizme olan eğilimini eleştiren Puşkin, "Kıtalar" ve "I. Petro'nun Şöleni" şiirleri ile yücelttiği, "tahttaki işçi" olarak gördüğu I. Petro'yu över ve I. Nikolay'yı atasına benzemesi, uyrukları ile uzlaşması için çağrıda bulunur. Rusya'yı Avrupa medeniyetine yakınlaştıran, Rus tarihinin önemli zaferlerinden biri olan Poltava savaşını betimlediği "Poltava" poemasında şair Petro'nun vatansever, savaşçı ve cesur yönlerini vurgular. Petro reformlarının Rus soylu sınıfı ve halk üzerindeki olumlu etkileri, soylu

sınıfının yaşadığı eski-yeni çatışması ise “Büyük Petro’nun Arabı” eseri aracılığı ile yansıtılır. 1830’lu yıllarda tarihi kaynakları temel alarak ortaya koyduğu “Petro’nun Tarihi” adlı çalışmasında Petro’nun bilgelik ve ileri görüşlü yönünün bir yansıması olarak inşa edilen kurumları, yapılan reformları överken, halkın üzerinde yıkıcı etkiye sahip kararnamelerin sanki otokrat bir toprak ağasının kırbağı ile yazıldığını belirterek objektif bir bakış açısı ile eleştirir. Söz konusu karşıt durum “Bakır Atlı” poemasında, ülkenin yararı adına Rusya’yı Batı medeniyetine yakınlaştırmak için bir bataklık üzerine inşa edilmesi emredilen, insanın doğa karşısındaki zaferi olarak görülen Peterburg’un ihtişamlı, engin görüntüsü, kuruluş amacı olumlu bir bakış açısı ile betimlenirken, 1722 yılında yayınlanan kararname ile soylu sınıfının uğradığı yıkım şehrin güzelliği altında ezilen Yevgeni’nin trajedisi aracılığı ile aktarılır. 18. yüzyıla kadar olan süreçte Rus kimliğini oluşturan aidiyetlerin, Çar’ın ilerici yönetimi ile değişime uğraması, Rus düşüncesinde, milletinde ve idari kurumlarında eski-yeni çatışmasının ivme kazanması I. Petro’nun ve idaresinin ayırt edici özelliği olarak Puşkin’in yukarıda bahsedilen eserleri aracılığıyla yansımıştır. Bu bağlamda çalışmamızda, Rusya ve geleceği hakkındaki düşüncelerini eserleri aracılığı ile yansıtan şairin, devletin ve halkın geleceği adına atılan atılımları, I. Petro’nun girişimleri ile başlayan Avrupalılaştırma sürecinin olumlu yanlarını, milli geleneklerine, aidiyetlerine bağlı eski Rusya’yı temsil eden insanlar ile reformlar sonucu Batı kültürünü biçimsel olarak benimseyen, Batı hayranı, yeni düzene uyum sağlayan insanlar arasındaki çatışmayı Rus kimliği bağlamında ele aldığı sonucuna ulaşmıştır.

KAYNAKLAR

- ACAR, K. (2014). *Ortaçağ’dan Sovyet Devrimi’ne Rusya*, İstanbul, İletişim Yayınevi.
- AUSLENDERA, A.S. (1910). *Arap Petra Velikogo*. Erişim Tarihi: 8 Temmuz 2020. <http://pushkin-lit.ru/pushkin/articles/auslender-arap-petra-velikogo.htm>
- BEHRAMOĞLU, A. (2013). *Rus Edebiyatında Puşkin Gerçekçiliği*, İstanbul, Tekin Yayınevi.
- BELİNSKİ, V.S. (1955). *Polnoe sobranie soçinenii, C.7.*, Moskva, İzd. Akademii Nauk Sssr.
- BİLGİ, N. (2007). *Kimlik İnşası*, Ankara, Aşina Kitap.

- BRUSOV, V.Y. (1929). *Moy Puşkin*, Moskva, Gosudarstvennoe izdatelstvo.
- BÜYÜKDÜVENCİ, S. (2014). *Kimlik ve Kişilik Üzerine Bazı Düşünceler*, Ilgaz Felsefe Günleri Kişi, Kişilik, Kimlik ve Toplum (ss. 23-29). İstanbul, Divan Kitap.
- FEYNBERG, İ. (1962). *İstoriya Petra I*. Erişim Tarihi: 3 Haziran 2020. <http://pushkin-lit.ru/pushkin/articles/fejnborg-istoriya-petra-i.htm>
- İZMAYLOV, V.N. (1958). *Lirişeskie tsikli v poezii Puşkina kontsa 20—30-g. godov*. Erişim Tarihi: 10 Eylül 2022. <http://pushkin-lit.ru/pushkin/articles/izmajlov/liricheskie-cikly-4.htm>
- KARAMZİN, N. (1811). *Zapiska o drevney i novoy Rossii v yeye politicheskom i grazhdanskom otnosheniyakh*. Erişim Tarihi: 10 Ekim 2020. http://az.lib.ru/k/karamzin_n_m/text_0120.shtml
- KULEŞOV V.S. (2000). *Puşkin*, (Çev. B. Karaca), İstanbul, Multilingual.
- LAPKİNA, G.A.(1958). “K istorii sozdaniya “Arapa Petra velikogo”, *Puşkin: İssledovaniya i materialı*, Leningrad, İzd. Akademii Nauk.
- LEBEDEV, Y.V. (2007). *İstoriya russkoy literaturı XIX. veka*, Moskva, Prosveşenie.
- MAKOGONENKO, G. (1974). *Tvorçestvo A.S. Puşkina*, Leningrad, Hudojestvennaya Literatura.
- MAVRODİN, V.V. (1988). *Rojdenie novoy rossii*, Leningrad, İzd. Leningradskogo universiteta.
- MEYLAH, B.S. (1958). “*Puşkin i dekabrıstı v period posle porajeniya vossyaniya 1825 goda*”, *Puşkin: İssledovaniya i materialı* (ss. 196-213.). Leningrad, İzd. Akademii Nauk.
- ORLOV, A.S., GEOGRİEV V.A., GEOGRİEVA, N.G. (2011). *İstoriya Rossii*, Moskva, Prospekt.
- PETROV, S.M. (1960). *Hudojestvennaya proza Puşkina*. Erişim Tarihi: 24 Mayıs 2019. <https://rvb.ru/pushkin/03articles/05prose.htm>
- POGOSYAN, E. (2000). *Slovo Pokhvalnoye Petru Velikomu" Lomonosova V Krugu Istoricheskikh Istochnikov "Pira Petra Pervogo" A. S. Pushkina*. Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2022. <http://pushkin-lit.ru/pushkin/articles/pogosyan-slovo-pohvalnoe-petru.htm>
- PUŞKİN, A.S. (1834). *O niçtojestve russkoy literaturı*. Erişim Tarihi: 10 Ekim 2019. <https://rvb.ru/pushkin/01text/07criticism/02misc/1053.htm>

- PUŞKİN, A.S. (1835). *Pir Petra Pervogo*. Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2022. https://rvb.ru/pushkin/01text/01versus/0423_36/1835/0608.htm
- PUŞKİN, A.S. (2009). *Bütün Öyküler, Bütün Romanlar*, (Çev. A. Behramoğlu), İstanbul, İş Bankası Yayınları.
- PUŞKİN, A.S. (2012). *Poemalar*, (Çev. K. Yükseler), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- PUŞKİN, A.S. (2013). *Rossiya! Vstan i vozvişaysya!*, Moskva, İstitut Russkoy tsivilizatsii rodnaya strana.
- SMİTH, A.D. (2014). *Milli Kimlik*, (Çev., B.S. Şener), İstanbul, İletişim Yayınları.
- ŞULGİN, V.S., KOŞMAN, L.V. (2004). *İstoriya Russkoy Kulturi IX-XX. V.*, Moskva, DROFA.
- TİTOV, V. (1967). *Pravoslavie*, Moskva, Politiceskaya literatura.
- TOMAŞEVSKİ, B. (1941). *Puşkin i rodina*, Moskva, İzd. Akademiya Nauk.
- TOMAŞEVSKİ, B. (1962). *Puşkin*, C.2., Moskova, İzd. Akademiya Nauk.
- WALİCKİ, A. (2013). *Rus Düşünce Tarihi Aydınlanma'dan Marksizme*, Çev. Alaeddin Şenel, İstanbul, İletişim Yayınları.
- YEVLAMPİYEV, İ.İ. (2002). *İstoriya russkoy filosofii*, Moskva, Vıskaya Şkola.